

TUNCELİ'DE, HÂKİM ALEVİ NÜFUS İÇERİSİNDE YAŞAYAN SÜNNİ TOPLULUKLARA GENEL BİR BAKIŞ

Ahmet Kerim GÜLTEKİN

ANKARA

ahmetkerim78@hotmail.com

ÖZET

Bu bildiride, yakın geçmişten günümüze Tuncelili Sünnilerin kendilerini çevreleyen hâkim Alevi kültür içerisinde, etniklik algılarının değişen ekonomik, sosyal ve siyasal süreçler içerisinde, söylem ve pratik olarak gösterdiği varlık stratejilerinin etnolojik bir değerlendirmesi yapılmaktadır.

Günümüzde, egemen sosyo-politik kimlik tanımı olan Sünniliğin ve Türklüğün ötekileştirdiği Aleviliğin ve Kürtlüğün hâkim nüfus gücünü oluşturduğu Tunceli'de, 'öteki içerisinde ötekileşen' bir kimliğin, karşılaştırmalı analizlerine de yer verilmiştir. Bu anlamda, ulusal sosyo-politik düzlemde 'biz' olan hâkim kimliğin ötekileştirdiği Aleviliğin ve Kürtlüğün çoğul bir durum sergilediği Tunceli'de 'ötekine' dönüşümü, yani 'ötekiliğin ötekiliği', Tuncelili Sünnileri işaret eden bir tanım aralığı sunmaktadır denebilir.

'Azınlık içinde azınlık' (*minority in minority* yahut *minority within a minority*), Tuncelili Sünnileri tanımlamaya yakın görünen fakat kullanımı itibariyle de durumu işaret etmekten uzak bir kavramdır. 'Azınlık içinde azınlık'; 'azınlık' kavramının işaret ettiği, bir ülkenin içinde hâkim etno-kültüre mensup olmayan fakat kendine ait bir kültürel bütün içerisinde meydana gelen bir kavram olduğundan, tartıştığımız konudan uzakta kalmaktadır. Bu kavram genellikle iç içe geçen ve biri, diğeri içerisinde azınlıkta kalan, böylelikle de ikili bir azınlık durumu yaşayan topluluklar için kullanılmaktadır. Dolayısıyla, Tuncelili Sünniler gibi, buldukları ülkenin hâkim ve çoğunluk sosyo-kültürel kodlarını paylaşan ve fakat bu kodları paylaşmayarak aynı hâkim kültürel bütün içerisinde 'azınlık' teşkil eden bir topluluğun bünyesinde kaldıkları azınlık durumu, kendinde eşsiz bir örnektir.

Tuncelili Sünni topluluklar açısından paradoksal olan bu durumun, tarihi, ekonomik ve sosyal süreçler çerçevesinde analizi, bu çalışmanın temel konusudur.

Bu çerçevede, günümüzde ulusal düzlemde hâkim durumdaki sosyo-politik kimlik algısıyla özdeş olan Tuncelili Sünnilerin, geleneksel kimlik algılarının ulus kimliğiyle olan etkileşimi; 1970'lere değin Alevi ve Sünni toplulukların geleneksel kimlik tutumları çerçevesinde var olan ilişkileri; Tunceli'de Alevilik ve Sünnilik gibi temel kimlik belirleyenleri ekseninde görünürlük kazanmaya başlayan siyasal kamplaşma süreçlerinden itibaren geleneksel kimlik tutumlarında başlayan değişim ve Sünni azınlığın gösterdiği varlık stratejilerinin kimlik eksenli analizleri, bildirinin esas hedeflerini oluşturmaktadır diyebiliriz.

Anahtar Kelimeler: Alevilik, Sünnilik, Azınlık İçinde Azınlık, Tunceli, Dersim, Asimilasyon

A GENERAL OVERVIEW OF THE SUNNITE COMMUNITIES LIVING WITHIN THE DOMINANT ALEVI POPULATION IN TUNCELI

ABSTRACT

This article is a summary of an ethnological investigation of the Sunni minority communities living within the Kurdish-Alevi dominated Tunceli province in Southeastern Turkey.

The study is based on a nine-month anthropological fieldwork conducted particularly in Pertek district of Tunceli and the adjacent areas of Elazığ province, among a migrant Sunnite population which originates from Tunceli, and which has been living there for decades.

The study focuses particularly on the sense of otherness felt by the Sunnite communities within the majority Alevi environment on the one hand, and the identical nature of their religious identity with wider Turkish society on a religious-national base on the other. It also delves into the strategies developed by these Sunnite groups for existence in this largely alien environment with respect to identity and also their relations with other communities around. In doing this, a comparative analysis has been pursued and such notions as identity politics and the politicization of cultural identity have been applied.

Key Words: Alevism, Sunnism, minority within a minority, Dersim, Tunceli, assimilation

GİRİŞ

Bu makale, Aralık 2005 ile Ağustos 2006 tarihleri arasında Tunceli ve Elazığ'da gerçekleştirilen antropolojik bir alan çalışmasından hareketle kaleme alınmıştır.

2007 yılı yaz döneminde, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkbilim Bölümü Etnoloji Anabilim Dalı'na sunulan ve savunması yapılan uzmanlık tezinde, Tuncelili Sünni toplulukların, kendilerini çevreleyen hâkim Alevi kültür içerisinde, yakın geçmişten günümüze gösterdikleri çeşitli varlık stratejileri ve bu bağlamda, ekonomik, sosyal ve kültürel düzlemlerde nüfus bakımından hâkim durumda olan Alevi topluluklarla ortaya çıkardıkları ilişkilene biçimleri irdelenmiştir.

Bu sosyal etkileşimlerden ve süreçlerden hareketle de kültürel kimliklerin çeşitli tarihsel dönemlerdeki politik aksiyonlar içerisinde nasıl işlevler kazandıkları ve ilgili topluluğun, genel toplumsal gelişme süreci içerisinde, kendi faydasına dönük edimlerinde ne şekilde kullandıkları üzerine çeşitli tartışmalar yürütülmeye gayret edilmiştir.

Günümüzde, uluslararası düzlemde ve paralel olarak Türkiye'de de sosyal bilimcilerin bilhassa 1990'lı yıllarla birlikte ilgi alanlarının çoğunluğunu, çeşitli etnik ve dinsel kimlik taleplerini politik söylemlerinin merkezine alan toplumsal hareketlerin ve bunların oluşturdukları çeşitli sosyal süreçlerin, kimlik tartışmalarının doldurduğu, bilinen bir gerçektir.

İlgili uzmanlık tezi kapsamında gerçekleştirilen alan çalışması, Sünni ve Alevi topluluklar arası ilişkilere dair yürüttüğü tartışmaları bakımından bu çerçeveye yerleşmektedir.

Öte yandan, alan çalışmasının, kültürel kimlik tartışmalarını yapılandırdığı alan verileri itibarıyla, alanında önemli bir ilk olma özelliği de taşıdığı belirtilmelidir.

İşte bu makale, Tunceli'nin, ülkemizin genel etno-kültürel ve sosyo-politik haritası içerisinde sahip olduğu önemli bir özgünlüğünü konu edinmekte ve bu sosyolojik gerçekliği genel hatlarıyla betimlemeyi kendisine konu olarak belirlemiştir.

Bu kapsamda, makalede, Türkiye'deki hâkim sosyo-politik kimlik tanımları olan Türklük ve Sünniliğin, ötekileştirdiği çeşitli kimlik tanımlarından bilhassa Aleviliğin ve Kürtlüğün, ülke genelinde sahip oldukları azınlık¹ statülerine karşın, Tunceli yerelindeki çoğunluk durumu karşısında azınlıkta kalan Türklük ve Sünniliğin ortaya çıkardığı sosyolojik durum hakkında genel bilgiler aktarılmaya gayret edilecektir.

¹ "Azınlık", günümüzde bütünüyle siyasal bir kavram olarak kullanılmaktadır. Kavramın siyasal içeriği, "kimlik" in de siyasallaşması süreçleriyle doğrudan bir bağ içerisindedir. Türkiye'deki karşılığı ise Osmanlı'dan ayrılan ve bugün Türkiye'de mensupları bulunan devletlerle ortak kimlik kodlarına sahip Ermeniler, Rumlar'dan farklı olarak; yakın dönem siyasal-sosyal gelişmeler paralelinde bugün Alevileri ve Kürtleri de kapsamaktadır. Bu son derece tartışmalı konu, Türkiye'nin mevcut uluslararası ekonomik-politik dengeler içerisinde işgal ettiği pozisyonla doğrudan alakalıdır. Bu anlamda, kavramın siyasal içeriği, Alevilik ve Kürtlük kimlikleri üzerinde siyasal programlar öne süren resmi söylem ve karşıtları arasında çeşitlenmektedir.

Bu bildiri, öncelikli olarak, Tunceli'ye özgü bu farklılığın, son dönemde çeşitli siyasal ve toplumsal gelişmelerle birlikte gündeme daha fazla girmekte olduğu görülen "Tunceli tartışmaları"na, bu özgünlük penceresinden yaklaşarak bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

Uluslararası nitelikte düzenlenen Tunceli (Dersim) Sempozyumu'nda bir araya gelen ve çoğunlukla Tunceli'yle ilgilenen akademisyen ve araştırmacı kitlesiyle birlikte; bildiriye konu hakkında özetlenen genel bilgilerin, bu kolektif birikimle birlikte değerlendirilmesi ve böylelikle, açığa çıkacak farklı fikirleri, yaklaşımları, eleştirileri; Tunceli'nin kolektif toplumsal faydasına çevirebilmesi, bildirinin nihai amacıdır.

Tunceli mi? Dersim mi? Yahut Tunceli (Dersim) mi?

Burada öncelikli olarak, hakkında birtakım tartışmalar yürüteceğimiz toplumsal gerçekliğin üzerinde vücuda geldiği ve bu toplumsalın ortaya çıkışında da etkide bulunan coğrafya faktörü için, konumuz özgünlükteki tanımlanışında kısa bir tartışma yürütmek gerekecektir kanaatindeyiz.

Zira kültürel kimliğin inşasında önemli bir belirleyen olan coğrafyanın, yaşayan insanların kolektif zihnindeki tanımlanması, içeriği, beraberinde bu iç içe geçen ve etkileşim halinde olan kavramlarla yürütülecek bir tartışmanın zorunlu sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dağların, tepelerin, ovaların, yaylaların, ormanların, nehirlerin isimleri, öyküleri ve bunların oluşturduğu bütünün, taşıdığı ve taşımakta olduğu tüm isimlerin tarihi, bu anlam dünyasını var eden ve dahası yaşayan, yaşatan insanların tarihi olduğuna göre, bu durumda, bugünün yaşayan insanların hâkim algılarını irdelemek, yine bugünü, dünle birlikte anlayabilmek adına da önemlidir.

Örneğin, bugün Tunceli ilinde Alevi çoğunluk içerisinde ikamet eden yerli Sünnilerin, memleketlerine ilişkin tasavvurları, Alevilerin, memleketlerine ilişkin tasavvurlarından farklı mıdır? Alevi ve Sünni hemşehirliler, yaşadıkları şehrin maddi ve sosyal evrenine ilişkin nasıl bir ortak bilinç geliştirmişlerdir? Yoksa bunlar ayrı mıdır? Öyle ise benzer ve farklı içerikler, hangi tarihsel, toplumsal tecrübelerin ürünüdür? Nihayetinde, günümüzde, Sünnilerin yaşadıkları coğrafyaya ilişkin sahip oldukları tutumları nelerdir?

Bu soru listesi bir hayli uzatılabilir.

Aşağıda, ülkemizin bu özgün coğrafyası adına gündelik yaşamda ve akademik yazında kullanımda olan üç tanımlamayı ve kavramlaştırma örnekleri hakkındaki değerlendirmelerimizi, kavramların yazılı ve sözlü kültürümüze girişlerindeki tarihsel sıralamaya göre sunmaya ve Sünnilerin bu kavramlarla ilgili tutumlarını aktarmaya gayret edeceğiz.

Dersim

Bugünkü Tunceli ili, resmi kayıtlardan bilindiği üzere, Dersim adıyla idari kayıtlara ilk olarak Tanzimat döneminde, bugünkü Hozat ilçesi, merkez kabul edilerek ve "Dersim Livası" adıyla geçirilmiştir. (Aksoy, 1985)

Osmanlı idari sisteminde Dersim adının kayıtlara geçtiği günden, Cumhuriyet döneminde 1936'da çıkarılan Tunceli Vilayeti Hakkında Kanun belgesine kadar, ilin sınırları, ilçeleri ve idari statüsü değişmiş olmakla birlikte, bu dönem, Dersim isminin resmi kayıtlara düştüğü bir başlangıç olarak alınabilir.

Bu başlangıçta, kayıtlara düşülen Dersim isminin tarihsel ve etimolojik kökenlerine ilişkin araştırmalarına ve tartışmalarına değinmeksizin, konumuzla ilgili olan kısmıyla ifade edecek olursak; Osmanlı arşiv kayıtlarında da Dersim adıyla anılan bölgenin, bugünkü Hozat, Çemişgezek, Pertek ve Mazgirt gibi

Çalışmamız içerisinde ise kavram, sade ve basit anlamıyla 'çok olan içerisinde az olan'ı işaret eder bir içerikle kullanılmaktadır. Zira Tuncelili Sünnileri, Tunceli'nin hâkim sosyo-kültürel yapısı içerisindeki ve onları çevreleyen Alevileri, Türkiye'nin hâkim sosyo-kültürel yapısı içerisindeki yerlerini niteleyebilecek daha uygun bir başka kavram bulunmamaktadır.

dönemin sancak ve kaza merkezlerinin dışında, hemen tamamını Alevi Kürt yerleşik, göçer ve yarı-göçer aşiretlerin oluşturduğu bilinen bir gerçektir.

Bu aşiretlerin ise Osmanlı – Safevi savaşlarından itibaren, çoğunlukla Sünni olan Kürt feodallerin, Osmanlı'dan almış oldukları özerk statüleri kapsamında, Tanzimat dönemi idari düzenlemelerine kadar, kendi ekonomik ve sosyo-kültürel toplumsal yapılarını koruyarak geldikleri birçok araştırmacı tarafından paylaşılan bir görüştür. (Gezik, 2004)

Burada Dersim açısından belirleyici olan durum ise söz konusu özerklik halinin, Cumhuriyet'in kuruluşundan 15 yıl sonraya kadar sürecek olan uzunca bir tarihsel dönemi işaret ediyor oluşudur.

16. yüzyıldan itibaren, Osmanlı siyasi iktidarı ve Kürt feodallerinin Tanzimat dönemine dek sürdürdükleri ilişkilerin, bu dönemle birlikte, değişime uğramasına karşın, Dersim'in, bağrında taşıdığı farklı toplulukların, kendi kültürel örüntülerini, iç dinamikleriyle birlikte Cumhuriyet dönemine değin taşıyabilmiş olmaları önemli bir olgudur.

Hiç şüphesiz burada, Dersimli aşiretlerin Tanzimat'tan itibaren Osmanlıyla ve akabinde Cumhuriyetle birlikte giderek azalan etki alanları, nüfuzları da söz konusudur. Bugün, Dersim merkezci kimi görüşlerin iddialarının aksine, bu coğrafya bütünlüklü olarak özerk, bağımsız, izole bir toplumsal gerçeği, dış dünyadan yalıtık şekilde 20. yüzyıla taşımamıştır. Her daim, kendisini çevreleyen olay ve süreçlerle kültürel etkileşim içerisinde olmuş ancak üzerinde iktisadi, sosyal ve siyasi tam bir denetim kurulamamıştır.

Özcesi, bu coğrafyadaki yerleşik, göçer ve yarı-göçer Alevi Kürt aşiretlerinin, yukarıda ancak birkaç tümceyle aktarmaya çalıştığımız söz konusu geçmiş tarihsel süreçten, 20. yüzyıla aktardığı özgün etno-kültürel kimlik kodlarının, günümüze bir yansımasıdır, Dersim.

1938 gibi tarihsel bir kırılma noktasından başlayarak; hayatta kalan ve yaşamına devam eden aşiret üyeleri ile bu soy gruplarından günümüze ulaşan yeni nesillerin, yakın dönem Cumhuriyet tarihimizin ekonomik ve sosyo-politik çalkantıları içerisinde şekillendirdikleri anlam dünyaları içerisinde, bugünkü içeriğine kavuşan ve son derece özgün, farklı tanım aralıklarına da sahip olabilen kavramdır, aynı zamanda Dersim.

İşte bu aşiretlerden olan yeni nesillerin şimdiki "Dersim'i" ile Osmanlı devlet arşivlerindeki "Dersim'in" üzerinden kalkındı ve zıt yönlerde anlamlandırdığı ortak tarihsel geçmişin, Dersim kavramının bugünkü tanım aralıklarının temel referans kaynaklarıdır diyebiliriz.

Osmanlı açısından Dersim, bağrında yaşattığı ve esasta da "din aidiyetleriyle farklı olan" etno-kültürel toplulukların sahip oldukları "çoğunluk" durumuyla ve bu bağlamda, merkezi Osmanlı yönetimi için bir "sorun" olma karakteriyle, öne çıktığı ifade edilmelidir.

Osmanlı'dan günümüze kalan Dersim raporları ile Dersim'i ıslah operasyonlarının anlattıkları da bu yargıyı destekler niteliktedir. (Bulut, 1992)

Osmanlı için sorun olan ve ıslah edilmesi gereken aşiretlerin, günümüzdeki sorunları için de bu yaklaşımın ürünü olan onlarca operasyonun ve kanlı süreçlerin, sözlü kültürle aktarılagelen, kültürel kimlik içindeki yeri bellidir. Ancak bu, itiraz edilen değil, bugünün muhalif politik duruşu içerisinde, memnuniyetle kabul edilen bir gerçektir.

Günümüzde, Dersimli Aleviler açısından, birbirinden farklı ve hatta tezatlık içeren farklı sosyo-politik itimler içerisinde olsa da "geçmişe", "öz benliğe", "hakikate", "kimliğe", "inanca", "dile", "yurda" sahip çıkma tavrının görüngüsü olan "Dersim savunusunu" işte böylesi bir tarihsel arka plana yaslamak mümkün görünmektedir.

Bu duruşa göre, Dersim, isyankârlığın, muhalefetin, örgütlü olmanın, çoğunlukta azınlık iken kendi toprağında çoğunluk olmanın ve bu bağlamda, bilhassa ülke dışına yayılmış hatırı sayılır bir Dersimli Alevi nüfus için "vatan" olmanın adıdır günümüzde.

Alevilerin hemen tamamı açısından tartışmasız şekilde böyle kavramsallaştırılan Dersim, hâkim Alevi kültüre adapte olmuş Sünniler için de geçerliyken, farklı sosyo-politik anlam dünyalara sahip yerli Sünniler açısından ise, tersinden fakat aynı olguyu tarif eder bir nitelikte kavrandığı ifade edilebilir.

Bu kesim için, Dersim, Aleviler ile devlet arasında süregiden ihtilafı durumun, kendileriyle doğrudan bir bağı olmayan yansımasıdır denebilir. Yanı sıra, sağ politik söylemin etkisi içerisindekilerin, bu konuda resmi söylemle ortak görüşlere sahip olduğu da ifade edilebilir.

Tunceli

Tunceli ise, modernleşme projesi olarak Cumhuriyet'in, Osmanlı'da Dersim'e ilişkin hâlihazırda var olan "ıslah politikaları"nın bir ürünüdür demek, bütünüyle doğrudur.

Bu, Osmanlı Devleti'nden, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne tevarüs eden ekonomik ve sosyal toplumsal yapının üzerine yükselen merkezi devlet politikalarının, Dersim konusundaki bir izdüşümüdür; Dersim'i ıslah etme, ağaların, seyit ailelerinin yönetimindeki aşiretlerden, yurttaşlar toplamı yaratma ve böylelikle modern Cumhuriyet'le bütünleştirme projesidir.

Yansırı, Tunceli, ülke genelinde aynı saiklerle uygulanan ve halen de uygulanmakta olan isimlerin ve yer adlarının değiştirilmesi uygulamasının bir sonucudur.

Tunceli'nin, siyasi olduğu kadar, idari anlamda da yeni bir yönetim modelinin ürünü olduğu hatırlanmalıdır. Bu bahisle, Tunceli'nin idari anlamda kapsadığı vilayet sınırlarının, Dersim'i var eden aşiretler coğrafyası ile bu coğrafyanın etki sahasından büyük farklılıklar içerdiği de ifade edilmelidir.²

Dersim'i, resmi kayıtlardan da kaldıran ve her şeye yeniden başlayan Tunceli'nin sosyal pratiği, Tunceli'yi de zamanla Dersimleştirmiştir.

Bu iddianın en belirgin dayanaklarından birisi, Tunceli'nin de tıpkı Dersim gibi bir akıbete uğramasıyla kurulabilir: Örneğin, tıpkı Osmanlı dönemi resmi raporlarından ve belgelerinden okuduğumuz gibi Cumhuriyet döneminde de gerek Cumhuriyetin erken yıllarında gerekse 1970'lerden günümüze, hiç duraksamaksızın, Tunceli'nin resmi belgelerde ve artık yaygın olan görsel ve yazılı medyadaki hâkim tanımlanışı da "sorun" odaklıdır.

Operasyon, savaş, çatışma, temizlik harekâtı, örgüt, bomba, mayın, terör, terörist, ölü, ölüm, tutuklama, yarım ve yataklık vb. Bu gibi anahtar kelimelerle yapılacak her araştırmanın, sanırım, Tunceli'yi içermeyecek sonuçlar vermesi imkânsızdır.

Bu bakımdan Tunceli, Alevi çoğunluk için, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e, ezilen, katledilen ve bu gibi kanlı metotlarla asimilasyona tabi tutulan Alevilerin ve yine özellikle Cumhuriyet dönemiyle birlikte dili yasaklanan Alevi Kürtlerin ana vatanı, kutsal mekânlarının en kıymetlilerini barındıran merkezi ve bu bağlamda, bugünün hâkim sosyo-politik devlet gerçeğine direnişin, karşı duruşun etten, kemikten, topraktan membaı hükmündedir demek abartı olmayacaktır.

Ülkeye ve yurtdışına yayılmış geniş bir düzlemde, bilhassa yeni Dersimli nesillerin algılarında şekillendiği görülen bu politik duruşa bağlı olarak da Tunceli, tersinden, asimilasyonun, 1938 katliamının, bir tür ikinci 1938 addedilen 1994 köy boşaltmalarının ve 2000'lere kadar süren izolasyonun yarattığı her türlü tahribatın adıdır, simgesidir.

² Zira mevcut yazılı kaynaklardan da bildiğimiz üzere, söz konusu aşiretlerin en yaygın ve sosyo-kültürel yaşantıları itibarıyla de en faal oldukları dönemlerde, bugünkü Tunceli ilini merkeze alırsak, kuzey (Erzincan), kuzey doğu ve doğu (Erzurum, Muş, Bingöl), güneydoğu ve güney (Diyarbakır ve Elazığ), güneybatı ve batıda (Adıyaman, Antep, Maraş, Malatya ve Sivas) oldukça geniş bir coğrafyaya yayılmış durumdaydılar. (Gezik, 2004)

Sünniler açısından ise, Alevilerle kaynaşan kesimler dışında kalanlarda, geçerli bir kullanıma kavuşan Tunceli, Alevi çoğunluk ile bu gerçeğe üstü örtük ve bazen da doğrudan ilişkili tuttıkları terör sorunuyla özdeş bir kavramlaştırma denebilir.

Hiç şüphesiz ki burada zikrettiğimiz yargıların, Aleviler ve Sünniler açısından çoğunluğu ifade ettiği; bunun dışında, farklı fikirlerin ve algılayışların da olduğu belirtilmelidir.

Ancak Tunceli hakkında söylenmesi gereken bir diğer önemli özellik ise, bu tanımlamanın, günümüzde gündelik yaşam içerisinde yaygın bir kullanıma sahip oluşudur. Ne ki Tunceli'nin hâkim içeriği yine Dersim'in sosyo-politik gerçeğince belirlenmektedir.

Tunceli (Dersim)

Kültürel değişme, toplumsal gelişme... Daha anlaşılır ve özlü ifadeyle söyleyecek olursak, yaşam, yukarıda söz konusu edilen iki temel kavramı iç içe eklemiş ve bir devamlılık ortaya çıkarmıştır.

Özetleyecek olursak, günümüzde Tunceli, genç kuşaklar, yeni nesiller için hem Aleviliğin, Kürtlüğün ve yine son dönem bir olgu olan Dersim etnisizminin, sisteme muhalif olmanın ve bu gibi kimlik kodlarının coğrafi kavramı iken, hem de ayrılıkçılığın, komünistlerin, solcuların, teröristlerin çoğunluk olduğu sorunlu bir coğrafyanın da tasviridir demek yanlış olmayacaktır.

Tunceli (Dersim) kavramlaştırması ise bu iç içe geçmişliğin ortaya çıkardığı yeni toplumsal gerçeğe, "resmi" olanın yeni bir müdahalesidir demek sanırız yanlış olmayacaktır.

Bu müdahaleyi, resmi görüşün değişmeyen politikası iken beri yandan, kendisini dayatan ve kendisini güncelle uyarlayarak var eden hâkim toplumsal kimliğin, günümüzün egemen siyasal çizgisi, sağ liberalizminin yeni bir "açılımı" olarak tanımlamak mümkündür.

"Tunceli", resmi olanın gereği iken, parantez içerisindeki "Dersim" ise, yaratıcı bir benzetmeyle, "belirlenen sınırlar kadar" var olanın kabulüdür diyebiliriz.

Bugünün Dersimli ve Tuncelili, Alevi ve Sünni topluluklarının, belirli ölçülerde bu yeni sentezle hem fikir oldukları ve yeni bir benzerlik zemini yarattıkları ifade edilebilir.

Toparlayacak olursak, biz, makalemizde, sonuçlarından kalkındığımız araştırmadaki Sünni yurttaşların, memleket kavrayışlarında, büyük çoğunlukla, yukarıda izah etmeye gayret ettiğimiz ikili anlamıyla ifade ettikleri şekliyle bu coğrafyayı tanımlayacağız: Tunceli.

Sünni yurttaşların kullandığı coğrafi kavramı kullanmayı, söz konusu topluluğun anlam haritası içerisinde konuşmayı antropolojik bir bilimsel gereklilik kavrayışıyla sürdürecekt fakat Tunceli kavramının, günümüzde, Dersim'in hâkim etno-kültürel ve sosyo-politik dokusuyla şekillenmekte olduğu gerçeğinin de altını bu vesileyle kalınca çiziceğiz.

Tuncelili Sünnilerin Yaşam Alanları ve Demografik Durumları

Günümüz Tunceli'sinde, kültürel kimlik boyutuyla etnisitenin kendisini görünür kıldığı iki temel faktörden söz etmek mümkündür. Bunları, dil ve inanç olarak ifade edebiliriz.

Ancak, sözün sonunu en başından ifade etmek gerekirse, Tunceli'de bugün kendisini Türklük, Kürtlük, Zazalık, Ermenilik gibi modernizme ait bazı kimlik kodlarıyla ifadelenen tutumlar ile yine bunlarla iç içe

olan ilerçilik, demokratlık, sağcılık gibi sosyo-politik kavramların üzerinde yükseldiği iki temel referans kaynağı olduğunu iddia edebiliriz: Alevilik ve Sünnilik.³

Moderniteye ait kimlik tanımları olan Türklüğün ve Kürtlüğün ise feodal kültürel aidiyetlerin ve kültürel kurumların hâkim durumda olduğu Tunceli’de, din kimlikleriyle özdeş tutuldukları temel savımızdır.⁴

Buna göre, Alevilik ve Sünnilik temel kimlik kodlarına göre, Tunceli ili nüfusunun coğrafi dağılımına baktığımızda, Sünni yurttaşların çok büyük çoğunlukla ilin güney batısından, güney doğrusuna uzanan il sınırları çevresinde yaşamakta olduğu ve bu genel durumu, Hozat merkez ile Hozat’a bağlı İnciga Köyü’nün bozduğu ifade edilebilir.⁵

Bu genel durum içerisinde, aşığıda aktaracağımız bilgilerin, esas olarak, Pertek ilçe merkezi ile Pertek’in doğu kısımlarındaki birkaç köy ve mezra yerleşimindeki Sünni ailelerle gerçekleştirilen alan çalışmasına yaslandığını ifade etmeliyiz.

Tuncelili Sünni toplulukların gündelik yaşamda konuştukları diller ile bu etmenle büyük oranda ilgili olduğunu düşündüğümüz, sosyo-politik duruşlarına dair genel bilgileri şöyle verebiliriz:

Tunceli’de, Alevi ve Sünni yurttaşlar, ilinin güneybatı, güney ve güney-doğu hattı boyunca uzanan Çemişgezek, Pertek ve Mazgirt ilçe merkezlerinde, Mazgirt’e ve Çemişgezek’e bağlı birer nahiyede ve bu üç ilçeye bağlı yaklaşık 15 köyde ve sayıları tam olarak tespit edilemeyen mezralarda birlikte yaşamaktadırlar. (Gültekin, 2010)

İlin güney hattını çevreleyen bu yarım halkaya istisna olarak, güney-yarı kısmı olan Çemişgezek ve Pertek arasında kalan Hozat ilçe merkezinde ve bu ilçenin güney sınırına yakın bir köyünde de Sünni ve Alevi yurttaşların birlikte ikamet ettikleri ifade edilebilir. (Gültekin, 2010)

Geri kalan dağılıma göre ilin orta, batı, kuzey ve doğu kısımlarını oluşturan Tunceli Merkez, Nazımiye, Pülümür ve Ovacık ilçelerinde ve tüm köylerinde yalnız Alevi yurttaşlar ikamet etmektedirler. (Gültekin, 2010)

Sadece Sünni yurttaşların yaşadıkları ilçe merkezi bulunmamakla birlikte, Çemişgezek, Pertek, Mazgirt ve Hozat’a bağlı yaklaşık olarak 20 köyde ve bir nahiyede da sadece Sünni yurttaşlar yaşamaktadır. (Gültekin, 2010)

Bunlar gibi yerli olmayan ve il merkezinde yahut ilçe, nahiyede vb. idari merkezlerde görev icabı ya da başka (ticari vb.) nedenlerle ikamet eden Sünni kökenli yurttaşların da ilde gerçekleşen sosyal süreçlerin çoğunlukla katılımcısı oldukları belirtilmelidir. bu topluluğun, ilin ekonomik hayatının bileşeni oldukları kadar, ortak yaşam alanlarında, politik süreçlerin de gizli katılımcıları oldukları ifade edilebilir. Bu etkileşimin, kadınlar arasında ortaya çıkan boyutu da ayrıca zikredilmeyi ve akademik bir ilgiyi hak eden bir boyut olarak ortada durmaktadır diyebiliriz.

Yukarıda zikrettiğimiz genel demografik ve coğrafi bilgilerin, yazılı kaynaklardan derlendiği ancak çoğunlukla alan çalışmasının yapıldığı bölge ve sürede, temas ettiğimiz mezra ölçeğindeki yerleşimlerde ise doğrudan sonuçlara ulaşıldığı ifade edilmelidir.

³ Hiç şüphesiz, son dönemde “Dersim Ermenileri Sosyal Yardımlaşma Dernek Girişimi” gibi pratiklerle, kendisini görünür kıla çabası içerisinde olduğu ifade edilebilecek olan ve yakın tarihsel geçmişte, Dersim’in bir bileşeni, bu kimliğin değerlerinden birisi olan Ermenilerin, günümüzdeki çeşitli temsililerinin, doğrudan Alevilik ve Sünnilik kimlik kodlarından kalkındığını söylemek doğru olmayacaktır.

Bununla birlikte, gerek bugün Tunceli’de de çeşitli misyon faaliyetleri gösteren Hristiyan grupların katılımcılarının, çevrelerinin, gerek bu gibi Ermenilik bahislerinde kendilerini daha rahat ifade eden bireylerin büyük çoğunluğunun Alevi çoğunluk içerisinde çıkışları da anlamlıdır.

⁴ Uluslaşma, burjuva demokratik devrimi tamamlama gibi siyasal hedeflerle 20. yüzyıla siyasal ve idari yeniden yapılanma hamlesiyle adım atan Türkiye Cumhuriyeti’nin, Batı dışı özgün pratiğinin sonucunda, ülkede hâkim durumda kalan ve siyasal erke de müdahil olarak varlığı koruyan feodal kurumların, modernleşme süreçlerine etkide bulunduğunu, bu bahisle bir kez daha tartışmak mümkün görünmektedir.

⁵ Burada ivedilikle, Tuncelili Sünniler olarak tanımladığımız toplulukların, Tunceli ili nüfusuna kayıtlı yurttaşların olduğunu ve bu grup ile dışından, aileleriyle birlikte gelen Sünni kamu görevlilerinin dâhil olmadığını da kısaca ifade etmeliyiz.

Bu bilgiler ışığında şunlar söyleyebiliriz: alan çalışmasının derinlemesine gerçekleştirildiği Pertek'in batı kısımlarında, Günboğazı (Margik) Köyü'ne bağlı Çevirme Mezrası tümüyle Sünni yurttaşların yaşadıkları küçük bir yerleşim yeridir.

Pınarlar Nahiyesi'ne bağlı Beşpınar, Şürük ve Gole Kurde mezarları ise Alevi ve Sünni yurttaşların birlikte ikamet ettikleri yerleşim birimleridir.

Söz konusu dört mezrada ise yaklaşık olarak sadece 11 hanenin kendisini ve geçmişini Sünni olarak tanımladığı da ifade edilmelidir.

Sünni yurttaşların gündelik yaşamında iki farklı dil kullanımındadır: Türkçe ve Tunceli'de hâkim çoğunluk tarafından konuşulan Kırmancı sebebiyle, Türkiye'de yaygın şekilde Güneydoğu'da kullanılan ve bu tartışmayla ilintili olarak da Kürtçe'nin bir lehçesi olup olmadığı tartışılmalıdır.

Öte yandan, çalışma süresince, kimi kaynak kişiler de (-ki bunlar tümüyle orta yaş üzeri kişilerdir) anne ve babalarının veya daha uzak akrabalarının, Kırmancı'nin yöresel tanımlamaları birisi olan Dımılki konuştuklarını söylemişlerdir. Ancak Pertek'te ikamet eden Sünni yurttaşlar arasında Kırmancı yahut Dımılı ve Zazaki olarak isimlendirilen farklı lehçelerde konuşanlara dair bir ize rastlanmamıştır. Sadece kimi yerlerde, uzak geçmişini Diyarbakır ve civarına bağlayan anlatılarla paralellik arz edebilecek, yukarıda zikrettiğimiz bazı verilere rastlanılmıştır.

Tıpkı Alevilerde olduğu üzere Sünni yurttaşlarda da dilden istem alan kimlik tutumlarına dair temel belirleyenin din kimliği olduğu bir kez daha ifade edilmelidir. Bu bahisle, Sünni yurttaşlar arasında gözlemlendiğimiz etniklik kavrayışları içerisinde şu ana gruplardan söz açabiliriz:

Öncelikle, Çemişgezek, Pertek, Mazgirt (ve kısmen Hozat) gibi erken dönem Anadolu uygarlıklarından günümüze dek etkin birer ticari-idari merkez rolü üstlenmiş ilçe, kaza, sancak vb. idari merkezlerde ikamet edenler ile nahiyeye ve çoğunlukla köylerde ikamet eden Sünni yurttaşlar arasında, gündelik yaşam pratiklerinde Kurmancki'nin kullanımı konusunda anlamlı bir farkın olduğu söylenebilir.

Modernleşme projesi olarak Cumhuriyet'in tesisinden sonra, Türkçe'nin, çoğunlukla yönetici kesime ait bir dil olmaktan çıkıp, öncelikle bu merkezlerin çevresinde yaşamını kuran topluluklarda artan bir hızla yaygınlaşmaya başladığı kaynak kişilerin aktarımlarından hareketle ifade edilebilir.

Türkçenin, anadilleri de Türkçe olan bazı yerli topluluklar bulunmakla birlikte büyük oranda yönetici erkin ve yönetimle ilişkilerin dili olarak kaldığını düşündürten veriler mevcuttur. Zira Türkiye'nin pre-modern süreçlerinde dil-pazar birliğine ihtiyaç duyan bir ekonomi anlayışı olmamıştır. Ne ki Türkiye'nin modernleşme süreçlerinin özgünlükleri, Kıta Avrupa'sı örneklerinin kimi uygulamaları ile yerel feodal dinamiklerinin baskınlığı arasında salındığından, etkileri günümüzde de canlılıkla yaşanan yarı-modern bir ulus-devlet pratiğini ortaya çıkarmıştır.

Bu sebepten, Türkçe'den farklı dillerin konuşulduğu bölgelerde, feodal dinamikleri besleyen geleneksel tarımsal üretim ilişkilerin hâkim olduğu örneklerde, farklı dillerin kullanımı günümüze kadar ulaşabilmiştir diyebiliriz.

Dolayısıyla günümüz Tunceli'sinde, yaşamını tümüyle hayvancılık yahut tarımsal faaliyetler ile kazanan ve kırsal yerleşimlerde ikamet eden Sünni yurttaşların önemli bir kesimi, bu mekân-kültür algısı içerisinde, gündelik konuşma dili olarak Kurmancki'yi etkinlikle kullanmaktadır.

Burada, tercih edilen dilin kapsadığı hayat ile Kurmancki konuşanların, bu dili işlerliğe soktukları yaşam pratikleri arasında sıkı bir bağ olduğu gözlemlenmiştir.

Bu hayat, modernitenin kurumsal ilişkilerinin tümüyle dışında ve çoğunlukla ikincil plandadır. Tatil süreçlerinde memleketlerine gelen ve anadilinde konuşan yurttaşlar tamamıyla farklı bir dünyaya aidiyet hisleri üzerinden hareket ederler ve bu, hayatın bütününe dair algılarında da böyledir. Bu gruba, Elazığ gibi oldukça yakın bir büyük şehirde yaşayanlar da dâhildir.

Özellikle belirtilmelidir ki Sünni toplulukların önemli bir kesimi kırsal yerleşmelerini ve geçim etkinliklerini paylaştıkları Alevi çoğunluk ile aynı Kurmancki'yi konuşmaktadırlar.

Bu durumda da hayli ilgi çekici bir ayrıntı açığa çıkmaktadır. Birçok dilbilimciye göre, Tunceli'de konuşulan Kurmanci'nin Kırmancı ile hayli yakın fonetik özellikler taşıdığı belirtilmektedir ve bu benzerliklerin temelini ise esas olarak sahip olunan dinsel aidiyetten ileri geldiği öne sürülmektedir. (Gezik, 2004)

Bu durumda, Alevi olmayan fakat Kurmanci konuşan Sünni toplulukların hayli farklı bir Kurmanci lehçesi konuşmaları gerekmektedir. Ne ki genel durum ters yönde veriler sunmaktadır. Hâkim kültürel çoğunluğun belirlediği kırsal ekonomi ve iletişim dili, dinsel farklılıkların başka bölgelerde açığa çıkardığı değişimleri burada işlevsiz kılmaktadır. Zira dil de dâhil olmak üzere kültürün tüm boyutları ve süreçleri, içerisinden çıktıkları maddi toplumsal gerçekliğe göre şekil almakta ve evrimleşmektedir.

İlçe merkezlerinde ikamet eden Sünni yurttaşların büyük çoğunluğu gündelik yaşam dili olarak Türkçe konuşmaktadır ve bu mekânları paylaştıkları Alevilerde de durum aynıdır. Bu anlamda Alevi yurttaşların çeşitli yaş gruplarına ile gündelik yaşamda tercih ettikleri dil kullanımı arasındaki bağıntının Alevilerin, Sünnilerle aralarında var olan önemli bir paralelliğe bu yönüyle de işaret ettiği ifade edilmelidir.

İlçe merkezlerinde yaşayan Sünni yurttaşların, hatırlanabilen geçmiş kökenleri ilçe civarındaki kırsal yerleşimler iken ve buralarda yaşayan ataların konuştuğu dil de çoğunlukla Kurmancı iken; günümüzde Türkçe, bu mekânlarda (ilçelerde) tam olarak oturmuş ve dinsel-siyasal tutumlar ile de desteklenmiş bir dildir.

Özellikle 1970'li yıllarla birlikte bölgenin yeni siyasal haritası çizilirken, hemen tüm Sünni toplulukların devlet tarafından, devlet varlığının biricik meşruiyeti ve dayanağı olarak görülmesinin, Sünnilik üzerinden özdeşim kurulan Türk milliyetçi söyleminin köklü biçimde yerleşmesine zemin hazırlamış olduğu öne sürülebilir.⁶

Bu durumun etkileri günümüzde de aşağıda genel özellikleri verilen bazı Sünni kesimlerde yaygınlıkla gözlemlenebilmektedir.

1) Tunceli dışında doğup büyüyen fakat 'memleket'le ilişkilerini devam ettiren genç kuşakların önemli bir kesimi; 2) Tunceli sınırları dışında kalıcı ilişkiler yakalayıp yaşamının büyük çoğunluğunu Tunceli'nin dışında geçiren ancak Tunceli ile ilişkilerini dönemsel de olsa canlı tutanlar⁷; 3) ve son olarak, Pertek İlçe merkezi gibi ticari-idari merkezlerde yaşayan ve son on yılların sosyo-politik gelişmelerinden etkilenerek yeni bir takım düşünsel ve pratik tutumlar geliştiren ve bunları kurumsal düzeyde hayata geçirenler, özellikle son 25 yılda, ulusal düzlemde yaygınlaştırılıp empoze edilen yeni ulus kimliğinin karakteristik özelliklerine haiz görünmektedirler.

Bu grupların düşün dünyalarına göre ifadeleyecek olursak; konuşulan dil Türkçedir ve bu durum din aidiyeti (Sünnilik) ile de sıkı ve sarsılmaz bir bağ içermektedir. Öyle ki, büyük oranda, köydeki akrabalar yahut bilinen diğer örnekler gündelik (kırsal) yaşamda farklı bir dil kullanmalarına rağmen bu tartışmasız bir olgu olarak kabul görür. Türkçe, Türklüktür ve yazılı resmi tarih ile kuşku götürmez kanıtlara sahiptir.

Aynı şekilde köyde yahut köken bağılıklarının bulunduğu sosyal ortamlarda konuşulan dil farklı olmasına rağmen, sınır Sünnilik üzerinden çizildiğinden, konuşulan geçerli, meşru dile dair ortak kabul de Türkçe üzerine olmaktadır. Bu siyasal tutum içerisinde olan hemen tüm orta yaş ve üzeri ailelerin

⁶ Esas şekli 1970'ler ve sonrasındaki siyasi süreçlerde alan bu durumun temel itkisini Türkiye'nin modernleşme süreçlerinde yaşadığı kimi özgünlüklerin oluşturduğu ileri sürülebilir. Türklüğün tesisine tevarüs eden ve 1950'lerden itibaren giderek etkinliğini devlet düzeyinde arttıran resmi dini söylemin, yine resmi kabul olan ve laik bir kurgu ile tamamlanan ulus kimliğine rengini vermiş olduğu kabul edilebilir. Fakat bu sürecin başlangıcından bugüne giderek artan ivme ile hareket ettiğini belirtmek gerekmektedir.

Son kertede, günümüz Türkiye'sinde etniklik sınırlarının dil ve özellikle din aidiyetleri, kurguları üzerinden çıktığı yerlerde Türklük ve Sünniliğin iç içe geçen, birbirlerini tamamlayan işlevlerinin daha fazla ön plana çıktığı gözlemlenebilir bir olgudur.

⁷ Tunceli'nin güney hattını oluşturan ve Sünni yurttaşların yaşadıkları Çemişgezek, Pertek ve Mazgirt ilçeleri ile yine Tunceli'nin güney sınırını oluşturan Elazığ arasında, boydan boya, Keban Baraj Gölü uzanır. Fakat bu ilçeler ile Elazığ şehir merkezi arasındaki ilişkiler oldukça canlıdır. Zira Elazığ şehir merkezi, bu ilçelerden Pertek'e araça yaklaşık yarım saat mesafededir.

Bu coğrafi yakınlık, 1970'lerden itibaren keskinlik kazanan siyasal-sosyal kimi sınırlar ve en önemlisi üretim açısından hemen hiçbir canlılık belirtisi göstermeyen Tunceli ile 1990'larda yaşanan göçler ile önemli bir nüfus artışı ve ticari dinamizm yakalayan Elazığ arasındaki ilişkiler; Tuncelli yerli Sünni yurttaşların çoğunluğunu Elazığ ile doğrudan temasa geçiren etkenler olmuşlardır. Yerli Sünni nüfusun önemli bir kesimi son yıllarda Elazığ merkez'e göç etmiş ve arazilerini Tunceli'nin iç kısımlarından gelen Alevi yurttaşlara satmışlardır.

çocukları tek dillidir. Kimlik konusunda herhangi bir ikilem yahut farklılık örnekleri kalmamıştır. Türkçe konuşmaktadırlar ve Türk'e en uygun İslam yorumunu yaşamaktadırlar.

Öte yandan, sözlü anlatımlara dayanmakla birlikte, belirtilmeden geçilmemesi gereken bir başka sosyal olguda şudur: Çemişgezek, Pertek, Mazgirt ve Hozat gibi tarihi oldukça eskiye dayanan ticari-idari merkezlerde veya civarlarında hatırlanabilen geçmişten itibaren anadili Türkçe olan oldukça küçük toplulukların da olduğu belirtilmelidir.

Günümüzde Alevilik ile Sünniliğin, temel etniklik sınırlarını ve tanımlarını belirlediği bir durumda, tüm biçimleri için (Kırmancki, Kurmanci ve Türkçe) anadilin tespiti de sınırlılıklar ile örüldür.

Zira etniklik, durumsaldır ve varlığını yaşamakta olan zaman ve mekânın dinamiklerine borçludur. Dolayısı ile her ne kadar özcü göndermelere sahip olsa da gerçekte karşıladığı temel iki işlev, diyalektik bir ilişki içerisinde güncelin beklentilerine cevap olabilecek tutum ve davranışların teorileştirilerek meşruiyetinin yaratılması ve yönlendirilmesidir.

Sonuç olarak anadili Türkçe olan bazı küçük topluluklar vardır. Ancak bu topluluklar ile yakın geçmişteki gündelik dilinin sadece Kurmanci olduğu bilinen Sünni toplulukların Türklük bilinçleri arasında da bazı ayrımlar vardır. Bu ayrımlar da yine yukarıda belirtilen 'durumsal' vurgulu etniklik tanımının içerisinde anlam kazanmaktadırlar.

Çalışmanın esas olarak odaklandığı Pertek'te, hatırlanabilen geçmişinde anadili Türkçe olan ve az çok homojen bir yapı sergileyen topluluklarla temas edilmemiştir. Fakat kimi üyeleri ile Tunceli il merkezi ve Elazığ il merkezi gibi yerlerde temas edilen Mazgirt kökenli bir topluluktan bahsedilebilir. Bu gruptakilerin belirgin özellikleri; köken algılarının, Pertek Sünnilerinin çoğunluğunun aksine, herhangi bir göç olgusu içermemesi ve anadilin Türkçe olduğunun kesin bilinçliliğidir. Zira hatırlanabilen geçmiş içerisinde farklı örnekler bulunmamaktadır.

Ne ki bu grubun temas edilen üyelerinin Türklüğü (aynı zamanda Sünniliği) öylesine geri plandadır ki gündelik yaşamında hemen tümüyle Türkçe konuşan Tuncelili Aleviler'den ayırmak hemen hemen imkânsızdır. Diğer Sünni topluluklara nazaran Alevilerle çok daha fazla iç içe geçmişlerdir ve gündelik yaşam pratiklerinde kurumsal Sünni inancın öngördüğü pratikler göze çarpmak düzeyinde görülmez veya bu pratikler yine diğerleri ile kıyaslandığında siyasi sembol olma işlevi içermezler.

SONUÇ

Bugün Tunceli'de Alevi topluluklar, ilin güney-batı kısımlarının haricinde mutlak bir çoğunlukla karşımıza çıkmaktadır. Ancak yine de ildeki Sünni toplulukların gösterdikleri yerleşim özelliklerine bakıldığında, batıdan doğuya ilin güney hattı boyunca sıralandıkları anlaşılmaktadır. Tunceli'de, kuzey ve güney arasında beliren bu farklılaşmanın ilin coğrafi yapısıyla doğrudan alakalı olduğu açıkça görülebilmektedir.

Tunceli'nin insan yerleşimlerine sahne olduğu bilinen en uzak geçmişten günümüze, ekilebilir tarım arazilerinin hemen hepsinin toplandığı ve bugünkü Keban Baraj Gölü'nün üzerinde yükseldiği güneydeki eski Murat Nehri Vadisi boyunca önemli ticari merkezlerin var olduğu görülmektedir. Bu yerleşim alanları, yerleşik kültürün başlangıcından günümüze Tunceli'yi kapsamış tüm uygarlıkların, devletlerin de önemli yerel merkezleri olmuşlardır. Bu bakımdan ilin güney kesimlerindeki büyük yerleşim alanları ve yakın çevreleri, merkezi devlet örgütlenmesinin sahip olduğu kültürel ve siyasal kodların, bölgede, öncelikle görünür olduğu alanlardır aynı zamanda.

Tunceli'de, gerek Osmanlı döneminde gerekse Cumhuriyetin ilk yılları içerisinde çeşitli iskân politikalarının uygulamaya konduğunu işaret eden çeşitli veriler de mevcuttur. Bunların bir kısmı, bugün, sözlü hafıza içerisinde söylencelere dönüşmüş vaziyettedir. Geri kalanı ise belirli yaş kuşaklarının hatırlayabildiği yakın geçmişe aittir. Ancak kesin olan bir sonuç: bu politikaların hemen tümünün başarısız olduğudur.

Tunceli'nin, 16. yüzyıl içerisinde Osmanlı–Safevi savaşları neticesinde dolaylı olarak kazandığı özerk statü, iç-Tunceli'nin Tanzimat'a kadar idari ve ekonomik yapısında bağımsız kalması sonucunu doğurmuş görünmektedir. Böylelikle seyit aileleri ekseninde yapılanan Alevi aşiretlerin oluşturduğu hâkim yapı, kendi içerisindeki Hıristiyan ve Sünni farklı etno-kültürel gruplarla uzun yüzyıllara dayanan bir kültürleşme süreci yaşamıştır. Bölgedeki mevcut geçim etkinliklerinde söz sahibi olan hâkim kültür içerisinde zamanla erime ve kaynaşma, etkin bir biçimde hayat bulmuş görünmektedir.

Sonuç olarak, farklı topluluklar arası ilişkiler ve ortak kültürel örüntüler, uzun yüzyıllar içerisinde buralardaki Sünni toplulukların kendileriyle aynı kimlik kodlarını paylaşan merkezi devletle olan bağlarını koparmış ve çoğunlukta olanla temasları neticesinde erimelerini sağlamış görünmektedir. Dolayısıyla günümüzde, 'Tunceli'de Sünnilik' durumunu ortaya çıkaran koşulların, Hozat ve Mazgirt gibi iç-Tunceli'nin göreceli olarak dışında kalan ve Elazığ gibi büyük Sünni kent mekânlarının yakın alanlarında, yaşamış ve yaşamakta olan topluluklarda görünürlük kazanmakta olduğu görülmektedir.

1970'li yıllar öncesinde yerelin sınırları dâhilinde, içerisine doğulan bir kimlik aralığına sahip olan ve böylelikle yerelin süregiden yaşam pratiğini anlatan Sünnilik; kimlik eksenli kamplaşma ve çatışma süreçleri içerisinde, üzerinden bölgede tesis edilmek istenen merkezi otoritenin dayanağı haline gelmiştir. Resmi politikanın düşmanlaştırdığı ideolojinin insan kaynaklarının önemli bir kesimini oluşturan Alevilere karşı hayata geçirilen önlemler, Sünniler nezdinde hayat buldukça, bir kimlik olarak Sünnilik, kendilerini çevreleyen komşuları 'ötekileştirmiş' ve kimlik ancak bu ötekiyle olan mesafenin açıklığına doğru orantılı olarak kendisini tanımlayabilmiştir. Böylelikle Sünnilik, 'Tunceli'de Sünni olmak' gibi özel bir anlam kazanarak her daim desteklenen bir konum kazanmıştır. Ekonomik ve bürokratik olanaklarca desteklenen bu durum, yoksul köylülerin yaşam ihtiyaçlarını karşıladığı ölçülerde gittikçe katılan sınırlar inşa etmiş, bu sınırlar belirginleştikçe kendilerini çevreleyen kimlikle olan ilişkileri de kesintiye uğramıştır.

Sonuçta Tunceli'de Sünnilik, günümüzde, geleneksel yaşam alanlarının çoğunu ve buna paralel olarak, yerelliğini önemli ölçülerde yitirmiştir. Her iki kimlik grubu açısından sınırlar, kimi aman örtük kimi zaman açık bir biçimde ancak mutlak bir şekilde belirgindir. Yaşam alanlarından, sosyal ilişkilere değin bu sınırlarla karşılaşmak, yerel hayatın ayrıntılarına girilebildiği ölçülerde olasıdır.

Çalışmanın ortaya koyduğu genel tespitler, üzerinde daha derinlikli ve çok yönlü çalışmalara ihtiyaç duymakta ve aynı zamanda bu konular üzerine daha kapsamlı yeni bilimsel çalışmalara da kapı aralamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akbaba, Ahmet Hamdi. 2002. Çemişgezek ve Köylerindeki Alevi Vatandaşlarımızın Dini Yaşayışı, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Kelam Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Akgül, Suat. 1990. Tunceli / Dersim İsyanı (1937 – 1938), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Aksoy, Bilal. 1985. Tarihsel Değişim Sürecinde Tunceli – Tunç Çağından Cumhuriyete Dek, Ankara: Yorum Yayıncılık.
- Aslan, Şükrü. (Ed) 2010. Herkesin Bildiği Sır: Dersim, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aşan, Muhammet Beşir. 1989. Elazığ – Tunceli – Bingöl İllerinde Türk İskanı (XI. – XIV. Yüzyıl), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı – Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Bahadır, İbrahim. 2001. Ümmetten Millete – Türk Ulusunun İnşası (1860 – 1945), Ankara: Kalan Yayınları.
- Bruniessen, Martin Van. 1991. Ağa, Şeyh ve Devlet, Ankara: ÖZ – GE Yayınları.

- Bruniessen, Martin Van. 1992. Kürdistan Üzerine Yazılar, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bruniessen, Martin Van. 2004. Türklük Kürtlük Alevilik – Etnik ve Dinsel Kimlik Mücadeleleri, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bulut, Faik. 1992. Dersim Raporları, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Bulut, Faik. 2002. Kürt Dilinin Tarihçesi, İstanbul: Berfin Yayınları.
- Danık, Ertuğrul. 1996. Dersim (Tunceli) Bibliyografyası, Ankara: Kebikeç Yayınları.
- Gezik, Erdal. 2004. Dinsel, Etnik ve Politik Sorunlar Bağlamında - Alevi Kürtler, Ankara: Kalan Yayınları.
- Gültekin, Ahmet Kerim. 2010. Tunceli’de Sünni Olmak – Ulusal ve Yerel Kimlik Ögelerinin Tunceli – Pertek’te Etnolojik Tetkiki, İstanbul: Berfin Yayınları
- Güner, Bülent. 2000. Çemişgezek İlçe Merkezinde (Tunceli) Nüfus, Yerleşme ve Ekonomik Faaliyetler, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı – Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Hezarfen, Ahmet. 2003. Osmanlı Belgelerinde Dersim Tarihi, İstanbul: Etik Yayınları.
- Kara, Bünyamin. 2000. Tunceli’de Türk Dönemi Mimari Eserleri, Türkiye Cumhuriyeti Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Yıldırım, Erdal. 2003. Çemişgezek ve Pertek Yörelerinde Yaşayan Şavak Türkmenlerinde Dini ve Sosyal Hayat, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Sosyolojisi Bilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.